

Qumranin kirjasto

Fragmenttien palapelistä valoa juutalaisuuden historiaan
Hanne von Weissenberg & Juhana Saukkonen

Tukahduttavan kuumassa ja kuivassa Juudan autiomaassa, Kuolleenmeren ja korkean kallioseinämän välissä, sijaitsee Qumran. Vuonna 1947 sattuman oikku paljasti täältä mittaamattoman aarteen. Löydön tehneet beduiinit lienevät tosin pettyneet, kun kallioseinämän luolista löytyneet saviruukut sisälsivät arvotavaroiden sijasta vanhoja madonsyömiä nahkakääröjä. Kääröt päätyivät lopulta monien vaiheiden kautta tutkijoille, jotka vähitellen vakuuttuivat hepreankielisiä tekstejä sisältävien kääröjen korkeasta iästä ja merkityksestä.

Luolia ja kääröjä B tai useimmissa tapauksissa pieniä fragmentteja kääröistä B löytyi seuraavina vuosina lisää. Alusta lähtien kiisteltiin siitä, kenellä olisi oikeus tutkia ja julkaista kääröjen tekstejä. Tehtävään asetettu kansainvälinen tutkijaryhmä arveli julkaisevansa kaikki tekstit nopeasti, mutta toisin kävi. Urakka osoittautui valtavaksi, ja tästä johtuva, sinänsä luonnollinen viivytys synnytti tulevana vuosikymmeninä villejä huhuja. Yleisin väite oli, että katolinen kirkko estää tekstien julkaisun, koska ne osoittaisivat vääräksi kirkon tulkinnan kristinuskosta ja sen synnystä.

Lopulta 1990-luvulla huhumylly jäi pyörimään tyhjää; julkaisutahti parani huomattavasti, ja käsikirjoitusarkistot avattiin kaikkien tutkijoiden käytettäväksi. Kaikki tekstit on nyt julkaistu mikrofilmillä valokuvina, ja lisäksi viimeistenkin kriittiset editiot ilmestynevät lähivuosina. Kun kaikki lähdemateriaali on yleisesti saatavilla, on tiedeyhteisön analyysi ja keskustelu viimein todella päässyt vauhtiin.

Qumran-tutkimuksen uusi aalto saapui nopeasti myös Suomeen. Professori Raija Sollamon ohjauksessa on valmistunut aiheesta kaksi väitöskirjaa ja useita on tekeillä. Sarianna Metso väitteli vuonna 1997 aiheesta *The Textual Development of the Community Rule* (Leiden: Brill). Tämä Yhdyskuntasäännön (1QS) tekstin muotoutumista käsittelevä tutkimus on saavuttanut myös kansainvälistä arvostusta.

Vuonna 1997 ilmestyi myös Raija Sollamon toimittama kirja *Qumranin kirjasto: Valikoima tekstejä suomeksi* (Yliopistopaino). Se sisältää

tärkeimpien Qumranin tekstien käännökset, jotka ovat syntyneet pääasiassa pro gradu -töiden pohjalta.

Tällä hetkellä eksegetiikan huippuyksikön (*Formation of Early Jewish and Christian Ideology*) osana toimii Raija Sollamon johtama projekti, jossa tutkitaan muun muassa Qumranin yhteisön laintulkintaa, historiaa, itseymmärrystä ja raamatuntulkintaa. Jerusalemin Rockefeller-museon arkistojen avautumisesta ovat hyötäneet suomalaisetkin tutkijat. Metson väitöskirja perustui suurelta osin julkaisemattomaan materiaaliin. Myös nuoremmat tutkijat pääsivät kesällä 1999 tutkimaan alkuperäisiä käsikirjoitusfragmenteja.

Qumranin rauniot

Qumranin luolien lähellä sijaitsevat rauniot herättivät vakavaa tieteellistä kiinnostusta vasta käsikirjoitusten löytymisen jälkeen. Raunioalueen kaivaminen aloitettiin vuonna 1951, ja kaivauksia johti Roland de Vaux. Alusta alkaen hän piti selvänä, että ryhmä, joka käärot oli omistanut B ja ainakin osittain myös kirjoittanut B oli asunut juuri näissä rakennuksissa.

Qumranin rakennuskompleksi on kokonaispinta-alaltaan noin 0,8 hehtaaria. Se koostuu useista sisäpihoista, massiivisesta tornista ja lukuisista huoneista. Osa näistä huoneista on niin suuria (jopa 100 m²), että ne on selvästi rakennettu yhteisölliseen käyttöön. Kompleksiin sisältyi myös työpajoja, esimerkiksi savenvalajan pyörä ja uuni. Leivän ja viinin valmistusta varten oli omat tilansa.

Rakennustapa on varsin vaatimaton, kivet ovat karkeaa tekoa ja vailla koristeluja. Samoin raunioista löytynyt esineistö on yksinkertaista ja käytännöllistä, hienoa keramiikkaa ja lasiesineitä ei ole löytynyt juuri lainkaan.

Sijainti autiomaassa edellytti hyvin toimivaa sadeveden keräys- ja varastointijärjestelmää. Ylhäällä vuorilla oli allas, johon kerätty sadevesi johdettiin rakennuksiin kanavaa pitkin. Rakennuskompleksin sisällä on lukuisia eri kokoisia altaita, joista osa oli veden varastointia ja osa rituaalisia puhdistautumiskylpyjä varten. Nämä niin sanotut *mikve*-altaat ovat Qumranin rakennusten ehkä silmiinpistävin piirre. Samanlaiset

altaat olivat tavallisia tuon ajan juutalaisissa asumuksissa. Poikkeuksellista Qumranissa on kuitenkin niiden suuri määrä ja koko.

Rakennusten läheisyydessä on hautausmaa, jolla on siisteissä riveissä kivikasojen merkitseminä yli 1000 hautaa. Hautaustapa on koruton ja poikkeaa täysin aikakaudelle tyypillisistä sukuhaudoista. Qumranissa kussakin maahan kaivetussa haudassa on yksi ruumis, harvoissa kaksi. Esineitä haudoista on löytynyt vain muutamia. Haudoista on avattu vain pieni osa (alle 50), eikä kaikkia esiin kaivettuja luurankoja ole vielä perusteellisesti tutkittu. Tähänastisten tulosten valossa näyttää siltä, että huomattavan suuri osa haudatuista on ollut miehiä.

Kuten tekstien, myös arkeologisten kaivausten julkaisuhistoria sisältää noloja piirteitä. De Vaux ei ennen kuolemaansa julkaissut lopullista kaivausraporttia, ja materiaalista suurin osa on yhä julkaisematta. Keskustelun pohjaksi ei ole tarjolla kunnollista dokumentaatiota, ja tämä näkyy monissa esitetyissä tulkinnoissa. Teoria uskonnollisen yhteisön keskuspaikasta on saanut kilpailijoita; on esitetty, että Qumran olisi ollut erämaalinnoitus tai roomalainen huvila, ja kyseenalaistettu kirjakääröjen kuuluminen rakennusten asukkaille. Nämä kilpailevat teoriat ovat kuitenkin osoittautuneet erittäin heikosti perustelluiksi, kun taas de Vaux=n alkuperäisen teorian perusajatukset ovat yhä vakuuttavia.

Kirjakääröjä vuosituhansien takaa

Qumranin raunioiden lähistöltä yhteensä 11 luolasta on löydetty noin 800 käsikirjoitusta. Osa luolista toimi ilmeisesti jonkinlaisina kirjastoina. Joitakin käsikirjoituksia oli säilytetty saviruukuissa, mutta suurin osa oli sellaisinaan maassa, usein pahasti kostuneina ja vaurioituneina. Osa kirjakääröistä oli viety luoliin turvaan roomalaisten sotajoukkojen lähestyessä.

Käsikirjoituslöydöt voidaan jakaa neljään ryhmään:

1. Raamatullisia käsikirjoituksia, joita on 25% löydöistä. Nämä käsikirjoitukset sisältävät fragmentteja kaikista muista nykyisen Vanhan testamentin kirjoista paitsi Esteristä ja Nehemiasta. Ennen Qumranin löytöjä vanhimmat Vanhan testamentin käsikirjoitukset tunnettiin keskiajalta (900-luvulta). Qumranin tekstien tutkimus on vahvistanut käsityksen, jonka mukaan Vanhan testamentin kaanon eli lukkoon lyöty pyhien kirjoitusten kokoelma muodostui vasta Jerusalemin temppelin

tuhoutumisen (70 jKr.) jälkeen. Qumranin yhteisön aikana myös yksittäisistä kirjoista oli liikkeellä tekstimuodoltaan erilaisia versioita.

2. Apokryfejä sekä pseudepigrafeja ja muita juutalaisia uskonnollisia kirjoituksia. Apokryfit ovat Vanhan testamentin ulkopuolelle @jääneitä@ tekstejä, joista monet tunnettiin jo ennen Qumranin löytöjä, mutta usein vain kreikan- tai muunkielisinä käännöksinä. Qumranin yhteisölle näistä ainakin Riemuvuosien kirja ja 1. Heenokin kirja olivat auktoritatiivisia, pyhiä kirjoituksia. Pseudepigrafit ovat jonkun tunnetun, yleensä Raamatussa mainitun henkilön nimissä kirjoitettuja tekstejä. Osa Qumranista löytyneistä pseudepigrafeista ja muista juutalaisista kirjoituksista oli aiemmin tuntemattomia.
3. Yhteisön omia tekstejä.

Käsittekirjoituksia on säilynyt kolmella kielellä: hepreaksi (n. 700 käsittekirjoitusta), arameaksi (n. 95) ja kreikaksi (n. 26). Useimmat kreikankieliset fragmentit edustavat Septuagintaa eli Vanhan testamentin kreikankielistä käännöstä. Uuden testamentin kirjojen käsittekirjoituksia ei sisälly Qumranin tekstilöytöihin. Käsittekirjoitukset on ajoitettu vuosien 300 eKr. ja 50 jKr. välille. Yksittäiset dokumentit saattavat olla vanhempia kuin vanhin siitä löydetty käsittekirjoitus. Osa teksteistä on syntynyt Qumranin yhteisön ulkopuolella ja on vanhempia kuin yhteisö (esim. Tempelikäärö, 11QT). Useat käsittekirjoituksista tuotiin yhteisöön sen ulkopuolelta ja osa on kopioitu yhteisössä.

Qumranin yhteisön omat tekstit

Yhteisön omat tekstit voidaan jakaa lajin mukaan seuraavasti:

1. Säännöt. Näitä ovat esimerkiksi *Yhdyskuntasääntö* (1QS), joka sisältää ohjeita yhteisön elämän järjestämiseksi, ja *Damaskon kirja* (CD). Tämä teksti tunnettiin jo ennen Qumranin löytöjä kahtena keskiaikaisena käsittekirjoituksena, jotka oli löydetty Kairon genizasta (synagogan varastohuoneesta).

2. Eksegeettiset eli Vanhan testamentin kirjoja tulkitsevat tekstit. Näistä tärkeimpiä ovat perit, joissa tulkittiin Vanhan testamentin kirjoituksia yhteisön historian näkökulmasta.

3. Eskatologiset kirjoitukset, esimerkiksi *Seurakuntasääntö* (1QSa) ja *Sotakäärö* eli *Valon lapsien sota Pimeyden lapsia vastaan* (1QM), joka on kuvaus eskatologisesta sodasta.

4. Runollisia ja liturgisia tekstejä, esimerkiksi *Hymnien kirja* eli *Hodajot* (1QH) ja *Sapattiuhrin laulut* (4QShirShab).

5. *Halakaa* eli lain tulkintaa käsittelevät tekstit, esimerkiksi *Tooran määräyksiä* (4QMMT) ja puhtautta käsittelevät säädökset (ns. *Tohorot*-tekstit)

6. Vanhan testamentin parafraasit, esimerkiksi *Genesis-apokryfi* (1QapGen). Tämä teos on kirjoitettu Genesiksen (1. Mooseksen kirjan) tekstin pohjalta, lisäten värikkäitä yksityiskohtia ja tapahtumia.

Historiallinen tausta

Qumranin yhteisö sijoittuu Palestiinan historiassa toisen temppelin kauden loppupuolelle, vuosiin n. 150 eKr.-67/8 jKr. Tänä aikana ei vielä voida puhua normatiivisesta, yhdenmukaisesta juutalaisuudesta, vaan erilaisia ryhmittymiä oli useita. Uudesta testamentista tunnetaan saddukeukset, fariseukset ja selootit. Antiikin kirjailijoista Josefus Flavius (37B100 jKr.), Filon Aleksandrialainen (30 eKr.-B45 jKr.) ja Plinius (23/4B79 jKr.) mainitsevat näiden lisäksi myös essealaiset. Erityisesti Josefuksen maininnat essealaisten erityispiirteistä sisältävät paljon yhtymäkohtia Qumranista löydettyihin teksteihin. Qumranin yhteisön ajatellaankin olleen osa essealaisliikettä. Essealaisia asui muuallakin Palestiinassa, sekä maaseudulla että kaupungeissa, ja vain osa heistä asettui Qumraniin.

Palestiinaa 170-luvulla eKr. hallinnut syyrialainen seleukidikuningas Antiokus IV Epifanes loukkasi juutalaisten uskonnollisia tunteita astumalla Jerusalemin temppelin kaikkeinpyhimpään ja pystyttämällä sinne patsaan Zeukselle. Lisäksi hän määräsi juutalaiset uhraamaan pakanallisia uhreja. Seurauksena oli kapina. Kapinaliikkeen johtajat olivat makkabilaissuvun jäseniä. Kapina päättyi voitokkaasti 169 eKr., jolloin Jerusalem vapautettiin ja seleukidien saastuttama temppeli vihittiin uudelleen käyttöön. Makkabilaissuvun seuraajista, hasmonilaisista, tuli hallitsijoita.

Vuonna 153 eKr. hasmonilaishallitsija Jonatan otti itselleen kuninkuuden lisäksi myös ylipapin arvonimen. Tätä eivät kaikki juutalaiset voineet hyväksyä. Jonatan ei kuulunut oikeaan, papilliseen Saadokin sukuun. Lisäksi maallisen ja uskonnollisen vallan yhdistäminen oli hurskaimmista juutalaisista pyhänhäväistystä.

Qumranin yhteisöön vetäytyneet olivat niitä, jotka vastustivat Jerusalemissa vallitsevaa tilannetta. Qumranilaiset joutuivat konfliktiin Jerusalemin papiston ja johtoryhmien kanssa. Erimielisyyttä aiheuttivat mm. kiistat lain oikeasta tulkinnasta (*halaka*) ja oikeasta kalenterista. Jerusalemissa oli käytössä kuun liikkeisiin perustuva kalenterijärjestelmä. Qumranin yhteisö taas piti oikeaoppisempaan 364-päiväistä aurinkokalenteria.

Askeettista elämää erämaassa

Ryhmän johtohahmo, josta Qumranin teksteissä käytetään nimeä Vanhurskauden opettaja, vetäytyi seuraajineen Qumraniin todennäköisesti vuoden 150 eKr. paikkeilla. Yhteisössä asui 100B200 ihmistä kerrallaan, heidän joukossaan sekä miehiä että naisia. Yhteisö oli asuttu n. vuoteen 70 jKr. asti, jolloin roomalaiset sotajoukot tuhosivat Jerusalemin ja valloittivat Palestiinan.

Yhteisön elämä oli askeettista ja ankaraa. Täysjäseneksi tuleminen edellytti kolmen vuoden koeaikaa. Päästyään yhteisön jäseneksi tulokas luovutti omaisuutensa yhdyskunnalle. Rituaalisen puhtauden merkitys oli poikkeuksellisen korostunut verrattuna muihin juutalaisiin. Yhteiselämää ohjasivat tarkat säännöt, joiden rikkomisesta seurasi eriasteisia rangaistuksia. Yhdyskunnalla oli yhteisiä kokouksia, joissa ei saanut nukkua eikä syljeksiä. Valehteleminen ja kateus olivat rangaistavia tekoja. Yleisimmät rangaistukset olivat ruoka-annosten pienentäminen tai yhteisöstä erottaminen joko määrääjäksi tai kokonaan.

Lopun aikojen lapset

Useat Qumranin teksteistä ovat silmiinpistävästi kiinnostuneita lopun ajoista B kirjoittajien yhteisö katsoi elävänsä @viimeisiä aikoja@, jotka pian päättyisivät historian käännteeseen. Tätä käännettä seuraavaa pelastuksen aikaa kuvataan vain muutamissa teksteissä. Sen sijaan viimeisten aikojen ahdinko, siis yhteisön elämän todellisuus, on teksteissä vahvasti läsnä. @Jumalattomat@ eli @pimeyden lapset@ vainoavat yhteisöä eli @valon lapsia@. Sotakäärössä (1QM) kuvataan valon lasten tulevaa eskatologista sotaa pimeyden lapsia vastaan. Qumranilaiset uskoivat kahteen maailmassa vallitsevaan vastakkaiseen voimaan, totuuden ja pimeyden henkeen.

Ahdngon luvataan kuitenkin päättyvän pian B tosin jo Qumranin kirjaston sisällä näkyy pettymys siihen, että pelastus ei tullutkaan laskettuna aikana. Tarvittiin lisärohkaisua ja vahvistusta sille uskolle, että Jumala kyllä pelastaa omansa, vaikka pelastus näytti viipyvän.

Keskeisellä sijalla yhteisön odotuksessa ovat messiashahmot, jotka saapuisivat johtamaan valon lapsia viimeisinä aikoina ja pelastuksen aikana. Useissa teksteissä näitä hahmoja on kaksi: arvoasteikossa ylempi, papillinen Aaronin messias sekä maallista valtaa edustava Israelin messias. Tämä messiaanisten tehtävien kahtiajako saattaa olla heijastumaa siitä kritiikistä, jota yhteisö esitti maallisen ja hengellisen vallan yhdistäneitä hallitsijoita kohtaan.

Jyrkän laintulkintansa ja dualistisen eskatologiansa vuoksi Qumranin yhteisö on leimattu juutalaisuuden ääriilikkeeksi, @lahkoksi@. On kuitenkin huomattava, ettei mitään valtavirtaa oikeastaan ollutkaan, eikä esimerkiksi messiasodotus monissa muodoissaan ollut tuon ajan juutalaisuudessa välttämättä mikään ääri-ilmiö. Kaikki Qumranista löydetty eskatologisiksi luokiteltavat tekstit eivät ole yhteisön omia kirjoituksia, vaan osa on syntynyt yhteisön ulkopuolella. Ajan poliittisesti levoton tilanne synnytti uskomuksia lopun ajan läheisyydestä laajemminkin juutalaisissa piireissä.

Oliko Jeesus qumranilainen?

Kristinusko eli alkuvaiheensa Qumranin yhteisön kanssa osittain samanaikaisena juutalaisena liikkeenä, mikä on luonnollisesti ajanut etsimään kosketuskohtia ja jopa yhteistä historiaa. Milloin Jeesuksesta ja hänen kannattajistaan on tehty essealaisia, milloin taas Qumranin yhteisöstä on tehty kristillisiä.

Yhteisiä piirteitä toki löytyykin: eskatologinen historian kertakaikkisen käänteiden odotus, dualismi (lähinnä Johanneksen evankeliumissa), hallitsevan papiston kritiikki, omaisuuden keskinäinen jakaminen (vähintäänkin ihanteena), yhteisölliset ateriat. Toisaalta monet Qumranin tekstien korostukset sopivat huonosti yhteen Uuden testamentin kanssa: lain pikkutarkka noudattaminen, tiukka eristäytyminen oman ryhmän ulkopuolisista, kahden messiaan odotus. Qumranin teksteissä ei ole myöskään minkäänlaista viittausta siihen, että yhteisö odottama messias olisi jo tullut.

Qumranin yhteisö ja kristinusko elivät yhteisessä kulttuuritaustassa ja nousivat osin myös samankaltaisista juutalaisuuden sisäisistä painotuksista. Ei ole kuitenkaan löytynyt mitään yksiselitteisiä kirjallisia viitteitä, jotka osoittaisivat, että ne olisivat tienneet tai välittäneet toisistaan mitään. Todennäköisesti Jeesus ja qumranilaiset eivät koskaan kohdanneet.

Qumranin löytöjen merkitys

Qumranin käsikirjoitukset ovat kiistatta yksi 1900-luvun tärkeimmistä arkeologisista löydöistä. Niiden merkitys näkyy monella tapaa Vanhan ja Uuden testamentin sekä juutalaisuuden tutkimuksessa.

Pyrittäessä selvittämään Vanhan testamentin kirjojen tekstin alkuperäisintä muotoa Qumranin raamatulliset käärröt tarjoavat varhaisimman todistusaineiston, peräti tuhat vuotta aiemmin tunnettuja käsikirjoituksia vanhemman. Vaikka tämä tekstikriittinen tutkimus käsittelee usein mitättömiltäkin tuntuvia yksityiskohtia, sen vaikutukset ulottuvat pitkälle tekstin tulkintaan ja esimerkiksi raamatunkäännöstyöhön.

Se prosessi, joka johti juutalaisten Raamatun ja kristittyjen Vanhan testamentin kirjakokoelman syntyyn, on saanut merkittävää lisävalaistusta Qumranin löytöjen ansiosta. Ne ovat vahvistaneet sen käsityksen, että sekä Raamatun yksittäiset kirjat että niistä muodostettu kaanon saavuttivat lopullisen, lukkoon lyödyn muotonsa vasta Jerusalemin temppelin tuhoa seuranneina vuosikymmeninä.

Käsityksiä toisen temppelin ajan loppupuolen juutalaisuudesta ovat voimakkaasti värittäneet yhtäältä Uuden testamentin usein ideologisesti latautuneet kuvaukset, toisaalta paljon myöhäisempi rabbiininen kirjallisuus. Qumranin tekstit, sekä yhteisössä että sen ulkopuolella syntyneet, antavat arvokasta ensi käden tietoa tuon ajan juutalaisuuden erilaisista virtauksista. Ne sisältävät sellaista historiallista, ideologista ja teologista materiaalia, josta vain osa jäi elämään juutalaisessa perinteessä temppelin tuhoutumisen jälkeen.

Uuden testamentin tutkimukselle on olennaista huomata sekä yhtenevyydet että erot Jeesus-liikkeen ja Qumranin tekstien kuvaaman

yhteisön välillä. Teksteihin pureutuva tutkimus on jo kumonnut skandaalihakuiset teoriat Jeesuksen suorista yhteyksistä Qumraniin, mutta Qumranin yhteisön ja varhaisen kristinuskon yhteinen kulttuuritausta on hedelmällinen maaperä liikkeiden tutkimuksen vuorovaikutukselle.

Qumranin valtava tekstiaineisto on usein erittäin vaikeatulkintaista, ja joskus fragmentaariset käsikirjoitukset katkeavat turhauttavasti juuri kiinnostavimmasta kohdasta. Materiaalin rikkaudesta riittää kuitenkin ammennettavaa. Tutkijalle nämä vanhat ja silti tuoreet tekstit ovat työläs mutta palkitseva kohde.

Haluamme kiittää teologian tohtori Sarianna Metsoa hänen arvokkaista huomioistaan ja ehdotuksistaan tätä artikkelia kirjoitettaessa.

Kirjoittajat ovat teologian maistereita, jotka valmistelevat Qumranin tekstejä käsitteleviä väitöskirjoja Helsingin yliopiston eksegetiikan laitoksella.